

juli 2008

monumentenzorg en archeologie

nieuwsbrief nr. 31

Publieksvoorlichting bij de opgravingen op het Bolwerk

4

'Hollandsche IJssel in zicht', de gebiedsvisie voor de Hollandsche IJssel

10

De Goudse oudkatholieke 'Heilige Johannes de Doperkerk'

13

In deze nieuwsbrief kunt u lezen over de bonte stoet aan schildjes op monumenten in Nederland. We belichten het aspect publieksvoorlichting bij het project Bolwerk, en het (bouw)historisch onderzoek van de lichtfabriek op het Bolwerk. Daarnaast besteden we aandacht aan de gebiedsvisie Hollandsche IJssel en de oudkatholieke kerk in Gouda.

gemeente
gouda

Schildjes op rijksmonumenten

Mensen zijn vaak trots op hun monumentale panden. Dat laten ze graag zien met een herkenningsteken. Gemeentelijke monumenten krijgen een schildje van de gemeente. Bij rijksmonumenten ligt dit anders. Slechts een selecte groep krijgt het blauwwitte rijksschildje. Dat schildje is namelijk bedoeld om tijdens gewapende conflicten beter herkenbaar te zijn. Hoe zit dat precies?

Haags verdrag

De bescherming voor cultureel waardevolle gebouwen dook voor het eerst op in het Haagse Verdrag betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land (1899/1907). In dat verdrag stond dat alles in het werk moest worden gesteld om culturele gebouwen 'zoveel mogelijk te sparen' gedurende bombardementen en beschietingen. Op voorwaarde dat deze gebouwen geen militaire doeleinden hadden. De gebouwen moesten gemarkeerd worden met bijzondere en goed zichtbare tekens, en deze tekens moesten aan de vijand worden meegedeeld.

Een ernstige tekortkoming van het verdrag was dat deze de markeringstekens niet nader omschreef. Het gevolg: de bescherming voor culturele gebouwen bleef tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog een dode letter. Niet alleen omdat de regelgeving niet specifiek genoeg was. Maar ook omdat de gebruikte wapensystemen domweg niet toelieten om specifieke doelwitten te ontzien. De

vernietiging van grote aantallen cultuurgooederen zorgde voor verontwaardiging in de samenleving. Om herhaling te voorkomen werd toen gezocht naar betere bescherming.

Schildje van de gemeente Apeldoorn

Cultuurgoeederenverdrag

In 1954 legde UNESCO de zorg voor een betere bescherming vast in het Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict. In de wandelgangen het 'Cultuurgoeederenverdrag' genoemd. Het uitgangspunt: 'schade toegebracht aan culturele goederen (...) betekent schade aan het culturele erfdeel van de gehele mensheid'.

Het verdrag voorziet in de bescherming van drie categorieën cultureel erfgoed:

1. roerende en onroerende goederen: gebouwen, monumenten, boeken, etcetera.
2. accommodaties die roerende cultuurgoeederen bewaren: musea, bibliotheken, etcetera.
3. transport van beschermde cultuurgoeederen, evenals het personeel dat daarmee is belast.

Het Cultuurgoeederenverdrag biedt de mogelijkheid om aan bepaalde cultuurgoeederen een 'bijzon-

dere bescherming' te geven. Op voorwaarde dat deze goederen niet voor militaire doeleinden worden aangewend en zich op voldoende afstand bevinden van een potentieel militair doelwit. Voldoet een cultuurgood niet aan deze voorwaarden, dan verliest het zijn onschendbaarheid. Maar voordat de tegenpartij tot de aanval mag overgaan, moet er wel sprake zijn van 'onvermijdelijke militaire noodzaak'.

Internationaal herkenningsteken

Volgens het UNESCO-verdrag uit 1954 moeten cultuurgoeederen en het transport daarvan worden voorzien van een internationaal herkenningsteken: het bekende blauwwitte schildje. Uiterlijk, vorm en gebruik van dat schildje zijn vastgelegd in het verdrag.

Deze (hoofdzakelijk preventieve) zorg is van toepassing op een selecte groep van UNESCO-monumenten. Deze monumenten krijgen de bijzondere bescherming niet alleen tijdens 'oorlogsomstandigheden', maar ook tijdens 'buitengewone omstandigheden'. Om voor bescherming in aanmerking te komen, dient de minister van OCW een verzoek in bij de UNESCO. In geval van bouwkundig erfgoed bereiden de Directie Cultureel Erfgoed en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) gezamenlijk dit verzoek voor.

Oneigenlijk gebruik

De herkomst, betekenis en toepassing van het schildje zijn niet algemeen bekend. Dit leidt tot verwatering van de oorspronkelijke functie en allerlei vormen van oneigenlijk gebruik. Het schildje lijkt een eigen bestaan te zijn gaan leiden, omdat gemeenten hun gemeentelijke monumenten een herkenningsteken willen meegeven. Daarbij wordt het bekende rijksmonumentenschildje meestal als

Schildje van de gemeente Apeldoorn

voorbeeld gebruikt.

Het verdrag stelt dat het in oorlogstijd verboden is om tekens te gebruiken die gelijkenis vertonen met het schildje (kleurstelling, omtreklijn, kruisvlakverdeling). Niettemin is er momenteel - landelijk gezien - sprake van een bonte stoet aan markeringstekens op monu-

menten. Deze zijn geïnspireerd op of zelfs kopieën van het officiële schildje. Zonder dat deze een relatie hebben met de internationale bescherming vanuit het nog altijd geldende verdragsrecht.

Het verdrag stelt bovendien dat het blauw-witte schildje niet zonder machtiging mag worden geplaatst op cultureel erfgoed. Ook de RACM moet zich aan deze gedragsverplichtingen houden.

Daarom wordt nu onderzocht of het mogelijk is een afwijkend herkenningsteken voor rijksmonumenten te ontwikkelen.

Schildje van de gemeente Gouda

Van deze tijd?

Een kleine selectie van gemeentelijke schildjes laat zien dat er over de genoemde gelijkenis met het rijksschildje gediscussieerd kan worden. Bovendien kunnen we ons met recht afvragen of het huidige internationale markeringstekens nog wel aan de eisen van deze tijd voldoet. Wapen- en communicatiesystemen veranderen immers in hoog tempo. Schildjes zijn leuk voor passanten, maar hebben waarschijnlijk weinig betekenis tijdens een gewapend conflict. Het Goudse Stadhuis heeft op dit moment geen monumentenschildje. Dat zet vraagtekens

bij het nut en de noodzaak van het fenomeen monumentenschildjes als markeringstekens bij gewapende conflicten. We gaan er voorlopig dus maar vanuit dat de schildjes die gemeenten gebruiken niet worden verboden.

Bronnen:

- Kalshoven, Frits (2005), *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict within the Framework of International Humanitarian Law*, *Museum International* 57 (4), 61–70
- Website Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten: www.racm.nl

Schildje van de gemeente Nijmegen

Publieksvoorlichting opgraving Bolwerk

Na jaren van voorbereiding startte in maart 2008 het project Bolwerk: de grootste opgraving ooit in Gouda. We hebben al veel geschreven over de archeologische verwachtingen en actuele vondsten. In deze nieuwsbrief een heel ander aspect van een opgraving: de publieksvoorlichting. Waarom delen we informatie over het Bolwerk met het publiek en via welke middelen?

Wetenschappelijke kant van archeologie

Vanuit het wetenschappelijke karakter onderzoeken archeologen de sporen uit het verleden, met als doel daarvan te leren. Ze stellen bepaalde hypothesen op en testen die vervolgens 'in het veld' met een opgraving. Op basis van de resultaten stellen ze hun hypothesen bij, om die vervolgens weer te testen met een andere opgraving.

Vroeger: voor de mooie resultaten

Vroeger konden archeologen zelf bepalen waar ze gingen graven. Zij beschikten over budget dat kon worden ingezet om eigen onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De opgravingen waren zogenaamde 'lustgrabungen': opgravingen voor de wetenschap en de mooie resultaten, niet omdat ze noodzakelijk waren.

Nu: voor behoud archeologische waarden

Tegenwoordig is dat anders. De nadruk ligt op het behoud van de archeologische waarden, zo mogelijk op de plek waar ze aangetroffen zijn. Dat is niet voor niets. Archeologisch onderzoek is op zichzelf een verstoring van de bodem. Als de archeologen langs zijn geweest, is alles weg. De sporen zijn opgetekend en opgemeten, maar we kunnen niet nog een keer terug gaan als we iets vergeten zijn, of als we andere vragen willen beantwoorden. Daarom is het van belang dat de archeologische resten waar mogelijk in de bodem bewaard blijven. Zo kan ook in de toekomst nog onderzoek gedaan worden, met andere onderzoeksvragen en betere technieken.

We doen nu dus alleen opgravingen als het echt niet anders kan. Bijvoorbeeld omdat een bouwproject de archeologie vernietigt. We hebben dan maar één kans om iets op te graven. Doen we dat niet, of niet goed, dan is

de archeologische informatie van die plek voorgoed verloren.

Maatschappelijke kant van archeologie

Is een opgraving eenmaal bezig, dan komt het maatschappelijk karakter van archeologie om de hoek kijken. Het archeologisch erfgoed, en het verhaal dat dit erfgoed vertelt, is namelijk van iedereen. Niet alleen van de archeologen die het onderzoeken. Zij hebben daarom de morele verplichting om de informatie die ze uit de bodem halen, te delen met het publiek.

Archeologisch erfgoed beleven

En wel op een manier die voor het publiek te begrijpen is. Niet alleen saaie wetenschappelijke publicaties, maar ook toegankelijke rapporten. En niet alle vondsten in stoffige dozen in een afgesloten depot, de interessante stukken moeten tentoongesteld worden. Zo heeft iedereen de kans om het archeologisch erfgoed te beleven.

De wet

Het belang van publieksvoorlichting blijkt ook uit het Verdrag van Valletta, een bekend verdrag over archeologie. In artikel 9 'Bewustmaking van het publiek' staat letterlijk:

Iedere partij verplicht zich ertoe: voorlichtingscampagnes te voeren om bij het publiek besef te kweken en te ontwikkelen van de waarde van het archeologische erfgoed voor het begrip van het verleden en de bedreigingen voor dit erfgoed; de toegang van het publiek tot belangrijke bestanddelen van het archeologisch erfgoed, met name

vindplaatsen, te bevorderen en het tentoonstellen aan het publiek van geselecteerde archeologische voorwerpen te stimuleren¹.

Alle Europese landen die het verdrag ondertekend hebben, en dat zijn er nog al wat, verplichten zichzelf aandacht te schenken aan publieksvoorlichting en er geldt voor uit te trekken. Al deze landen vinden voorlichting van het publiek dus belangrijk genoeg om erin te investeren.

Bolwerklocatie: voorlichting

In Gouda denken we daar niet anders over. De opgravingen op het Bolwerk zijn vanuit wetenschappelijk oogpunt noodzakelijk, maar kosten behoorlijk wat tijd en geld. Daarom investeert de gemeente in

publieksvoorlichting. Om de stad iets terug te geven, en om alle Gouwenars de kans te geven de opgraving mee te beleven.

Samen met adviesbureau Hazenberg Archeologie heeft de gemeente een voorlichtingsprogramma ontwikkeld. Dat bestaat uit onderstaande onderdelen.

Archeologie Actueel

Elke twee weken verschijnt informatieblad Archeologie Actueel met informatie over de opgraving. Bijvoorbeeld met een uitgebreide uitleg over de archeologische onderzoeksvragen. Verder zijn de resultaten van de afgelopen weken te lezen en blikst het blad vooruit op wat er de komende weken gaat gebeuren. Op de achterkant is een speciale kinderhoek ingericht, met archeologische onderwerpen die de jeugd aanspreken.

Rondleidingen

Wekelijks zijn er op vrijdagmiddag om 14.30 uur en 15.00 uur druk bezochte rondleidingen rond het Bolwerk.

Websites

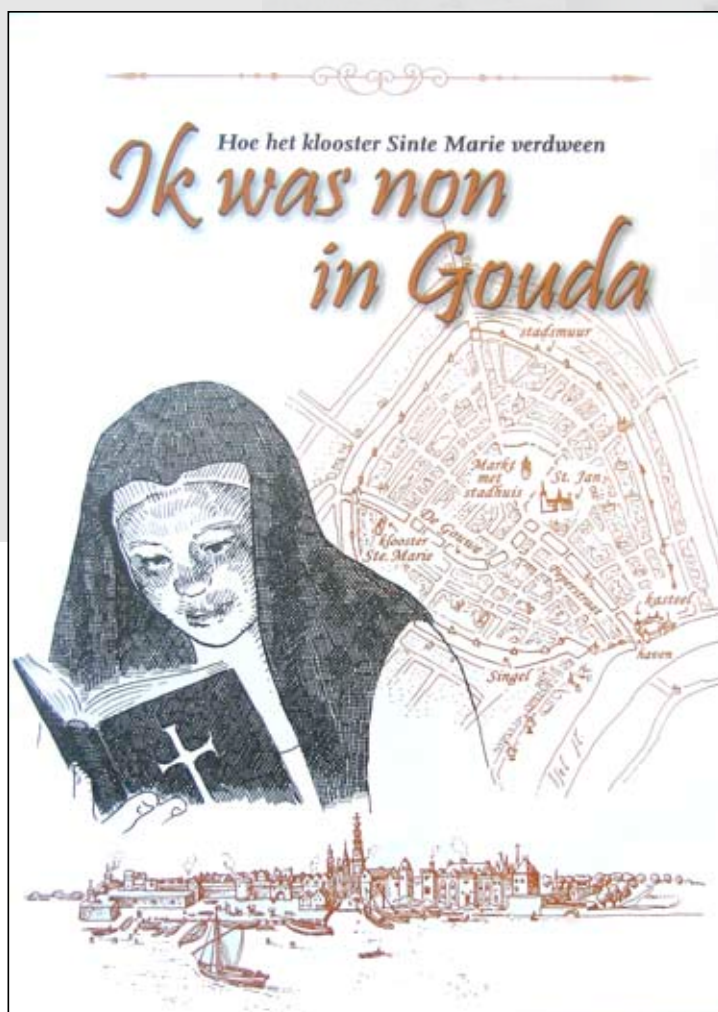
Zowel de gemeente als de ontwikkelaar heeft een website die draait om het Bolwerk. Daar is het actuele archeologische nieuws te volgen. De websites zijn te vinden via www.zeldzaamgouda.nl en www.gouda.nl/bolwerk.

Uitkijkpost

Het publiek kan de opgravingsput niet in om de vondsten van dichtbij te bekijken. Het opgravingsterrein is namelijk verontreinigd. Geïnteresseerden kunnen alleen van achter het hek naar de opgravingsput kijken. Maar vanaf daar is niet zoveel te zien, het is zo'n groot terrein.

¹ Verdrag van Valletta 1992, artikel 9

Boekje behorend bij het lesprogramma

Wetenschappelijke publicatie

De archeologen maken na afloop een goede wetenschappelijke publicatie. Daarmee wordt de kennis van de archeologie in heel Nederland vergoot. Bij vergelijkbare onderzoeken in de toekomst kunnen meer gerichte vragen gesteld worden. De archeologische hypothesen van vroeger zijn er nog steeds, en ze moeten nog steeds getest worden. Omdat we niet weten waar en wanneer we hypothesen kunnen testen, moeten we zorgen dat alle informatie in goede rapportages staat.

Publieksrapportage

Vaak is een wetenschappelijk rapport voor de niet-archeoloog niet zo leuk om te lezen. Het staat vol

Daarom kunnen mensen nu vanaf de uitkijkpost langs het Nonnenwater een kijkje nemen. Bovenop de twee zeecontainers waarin het archeologische opgravingsbedrijf bezig is met het wassen van de vondsten, is een platform gemaakt. Dit verhoogde punt geeft een prachtig uitzicht over de bouwput en het archeologisch werk. Er zijn al veel mensen komen kijken.

Lesprogramma

Om ook de schooljeugd bij het project te betrekken is een lesprogramma ontwikkeld, voor zowel de basisscholen als het voortgezet onderwijs. Op basis van historische bronnen is een verhaal uitgewerkt over een non, Neeltje Lamberts-

dochter, die in het klooster Sint Marie op de Gouwe heeft gewoond. Aan dit verhaal is een speurtocht met opdrachten gekoppeld, eindigend op de uitkijkpost bij het Bolwerk. De leerlingen gebruiken hierbij ook de kinderhoek van Archeologie Actueel.

En na afloop?

Al deze middelen samen zorgen ervoor dat alle inwoners en bezoekers van Gouda de opgraving mee kunnen beleven. Ze kunnen op de hoogte blijven van de vondsten en met eigen ogen de verborgen geschiedenis van Gouda herontdekt zien worden. Maar daarmee is het nog niet klaar. Wat doen we als de opgraving is afgerond?

met cijfers en grafieken en zaken die voor leken niet toegankelijk zijn. Daarom komt er ook een minder wetenschappelijke publicatielapportage. Hierin leggen we op een vlotte manier uit wat er is gevonden en waarom dat bijzonder is. Zo geven we het verhaal van de geschiedenis van deze plek terug aan de burger.

Reconstructie op locatie?

De vondsten zelf bekijken is natuurlijker nog leuker. En dan het liefst

zichtbaar voor iedereen op de plek waar het gevonden is. Dan herinnert het iedereen aan wat er ooit op die plek was.

Op dit moment is het nog te vroeg om te zeggen of dit op het Bolwerk ook gaat lukken. De gemeente, de eigenaar van de parkeerkelder en de hotelexploitant staan positief tegenover het idee om vondsten op de locatie zichtbaar te maken. Of het doorgaat hangt af van wat er daadwerkelijk gevonden wordt. Wordt vervolgd!

Tenslotte

De afgelopen maanden is veel gedaan om het Goudse publiek te bereiken. Bij het uitkomen van deze nieuwsbrief is de opgraving als het goed is vrijwel afgerond. Daarmee komt automatisch een eind aan een aantal aspecten van de publieksvoorlichting.

Tijdens de wetenschappelijke uitwerking van het project geeft Archeologie Actueel nog elke twee maanden de stand van zaken. Ook het scholenprogramma hopen we voort te zetten. De scholen zijn erg enthousiast, er is veel animo voor het lesprogramma. Mogelijk biedt dat ook kansen om een meer structureel scholenprogramma te ontwikkelen. Hierbij kan naast archeologie ook bovengrondse cultuurhistorie aan de orde komen.

Bij de opgraving op het Bolwerk hebben we niet alleen een schat aan wetenschappelijke informatie naar boven gehaald. We hebben die informatie ook op een goede manier aan de maatschappij terug kunnen geven. Met een mooie publicatie in het vooruitzicht, en wellicht een paar mooie reconstructies in de te bouwen parkeerkelder, kunnen we gerust stellen dat we de geschiedenis van deze plek levend hebben gehouden!

De Goudsche Lichtfabriek

Over het archeologische onderzoek op het Bolwerk is al veel gesproken. Maar er was nog weinig aandacht voor de panden op deze plek. Voor de voormalige Goudsche Lichtfabriek bijvoorbeeld, onlangs gemeentelijk monument geworden. De voormalige fabriek bestaat uit twee industriële objecten: de elektriciteitscentrale en het schakelstation. Beide zijn, ondanks hun gebruiksfunctie, op zeer zorgvuldige manier vormgegeven.

Omstreeks 1850 vestigde een gasfabriek zich op het terrein van het voormalige Proveniershuis aan de Hoge Gouwe. Vanwege de opkomst van elektriciteit als energiebron besloot het gemeentebestuur in 1908 het complex van de gasfabriek uit te breiden met een elektriciteitscentrale. De voormalige Goudsche Lichtfabriek is vanaf 1910 gebouwd aan de Hoge Gouwe.

De fabriek leverde niet alleen stroom aan Gouda. Vanaf 1910 nam het aantal naburige gemeentes dat elektriciteit afnam gestaag toe. Eind jaren dertig kreeg de fabriek de naam 'Gemeente Lichtfabriek Gouda', afgekort tot GLF. Op een van de twee panden is die afkorting nog terug te lezen. In 1951 werd de naam gewijzigd in 'Gemeente Energie Bedrijf', GEB.

De fabriek bestaat uit twee panden die in verschillende tijden gebouwd zijn: de elektriciteitscentrale en het schakelstation.

Elektriciteitscentrale

De elektriciteitscentrale uit 1910 is, gezien vanuit de Hoge Gouwe, het rechterpand. De ontwerper was gemeentebouwmeester L. Koole. De centrale is gebouwd als machinehuis met daarin stoomturbines, accumulatoren en transformatoren. Het gebouw bezit stijlkenmerken van de art nouveau.

Achter de centrale stond een ketelhuis, ook in 1910 gebouwd. De begane grond van het ketelhuis was over de gehele lengte van de gevel verbonden met de voorbouw. Op de begane grond van het ketelhuis stonden twee stoomketels die de turbines in de voorbouw

aandreven. Deze achterbouw is eind jaren vijftig van de vorige eeuw grotendeels gesloopt.

De elektriciteitscentrale bestaat uit twee delen: een groot rechthoekig deel parallel aan de Hoge Gouwe van twee bouwlagen onder een zadeldak en daarnaast een klein rechthoekig deel haaks op de straat met ook twee bouwlagen en plat dak. In dit laatste deel bevindt zich de ingang. Boven de ingang is, direct bij de bouw, het wapen van Gouda tussen twee schildhoudende leeuwen geplaatst. Deze sculptuur

is afkomstig van de nabijgelegen Potterspoort die in 1853 werd afgebroken.

Schakelstation

Door de groei van het elektriciteitsnet was capaciteitsvergroting onvermijdelijk. Tussen 1937 en 1939 is de centrale aan de zuidoostzijde uitgebreid met een schakelstation. Het ontwerp kwam van de afdeling Elektriciteit van de Gemeente Lichtfabrieken Gouda. De plannen zijn waarschijnlijk van Schuurmans, mogelijk opzichter van gemeentewerken.

Het schakelstation bestaat uit meerdere delen: smal, breed, hoog, laag, parallel aan de straat en haaks daarop. Het onderscheid tussen het centrale gebouw en het schakelstation komt in het exterieur tot uitdrukking. Onder meer in de gevelindeling en het kenmerkende materiaalgebruik dat bij het hoofdgebouw relatief meer afwisselend is. Het station is ontworpen in een functionalistische stijl. Er is geprobeerd aan te sluiten bij het machinegebouw ernaast. Het schakelhuis is aan die zijde lager dan aan de zuidzijde. Bovendien is de plint van beide panden doorgetrokken en is hetzelfde metselwerk gebruikt. In het interieur zijn verder de basiskleuren geel en groen van het machinegebouw overgenomen.

Beide onderdelen van de Lichtfabriek zijn op zeer zorgvuldige manier vormgegeven. Het gebouw is sinds kort officieel een gemeentelijk monument. De moeite waard om eens langs te fietsen!

Dit artikel is onder andere gebaseerd op de bouwhistorische opname van de voormalige Gemeente Licht Fabrieken te Gouda, door De Fabryck, Utrecht, oktober 2007.

‘Hollandsche IJssel in zicht’

Gebiedsvisie Hollandsche IJssel Gouda

Onlangs is in de gemeente Gouda een nieuw document opgesteld: de gebiedsvisie voor de Hollandsche IJssel. Hierin staan de waarden van het gebied en de gewenste ontwikkelingen. In dit artikel meer over de gebiedsvisie: wat ging eraan vooraf, waarom een gebiedsvisie, hoe kwam de visie tot stand, en wat staat er precies in?

Wat eraan vooraf ging

Al in 1994 lag er een ‘Structuurschets Hollandsche IJssel’ met ambities voor de zellingen langs de rivier. Zellingen zijn buitendijkse gebieden die bij eb droogvallen. In het verleden zijn sommige zellingen opgehoogd en vaak in gebruik genomen als bedrijventerreinen. In de loop van de tijd zijn de ambities voor een aantal zellingen gewijzigd. Daarnaast heeft de gemeente sinds

1994 verschillende ontwikkelingsvisies gemaakt voor een aantal omringende gebieden. Deze visies hebben ook invloed op de zellingen langs de Hollandsche IJssel.

De Hollandsche IJssel vormt de overgang van de zuidkant van Gouda naar het open gebied van de Krimpenerwaard. Langs de randen van de rivier spelen veel ontwikkelingen variërend van

kleinschalig bouwinitiatieven tot regionale projecten. In 2005 heeft de gemeenteraad de ‘Ruimtelijke Structuurvisie Gouda (2005-2030)’ vastgesteld. Hierin staat: de relatie tussen het centrum van de stad, de Hollandsche IJssel en de Krimpenerwaard moet verbeterd worden.

Waarom een gebiedsvisie?

Hoe we deze relatie moeten verbeteren, stond echter niet omschreven. Daardoor was het moeilijk om prioriteiten te stellen. De samenhang tussen de projecten was onduidelijk. En de kans bestond dat keuzes ad-hoc

Bedrijvigheid langs de Hollandsche IJssel

Knotwilgen langs het water

werden gemaakt. Zo ontstond de behoefte aan een integrale visie voor het gebied van de Hollandse IJssel binnen de grenzen van de gemeente Gouda.

Visie interactief opgesteld

Een projectteam van de gemeente heeft de gebiedsvisie samen met het landschapsarchitectenbureau Brons en Partners uit Culemborg opgesteld. Op een interactieve manier: naast het projectteam hebben een ambtelijke en een

maatschappelijke klankbordgroep meegedacht.

In de breed samengestelde ambtelijke klankbordgroep zaten onder andere medewerkers van de gemeente Gouda, de waterschappen, de provincie Zuid-Holland en Rijkswaterstaat. De gemeenten Vlist en Ouderkerk waren agenda-lid. De maatschappelijke klankbordgroep bestond uit diverse organisaties: wijkteams van de wijken grenzend aan de Hollandse IJssel, bedrijven gevestigd langs de Hollandse IJssel en organisaties

zoals woningbouwcoöperaties en belangenorganisaties.

Inhoud gebiedsvisie

In de 'Gebiedsvisie Hollandsche IJssel' staan de richtlijnen en gewenste ontwikkelingen voor de komende tien jaar. De visie heeft betrekking op de rivier, haar zellingen, oevers, dijken en het binnendijks gebied. Tijdens het planproces werd duidelijk dat de Hollandsche IJssel en de omgeving niet één duidelijke identiteit heeft. Het gebied is erg divers van invulling en samenstel-

Studiegebied - topografische ondergrond en autonome ontwikkelingen

ling. De gebiedsvisie gaat daarom uit van dertien deelgebieden.

De gebiedsvisie bevat tekeningen die het bestaande beleid en visies van de gemeente, provincie en waterschap weergeven. Ook de wensen en ideeën uit de samenleving komen hierin tot uitdrukking. Waar zaken strijdig met elkaar waren, zijn keuzes gemaakt. Deze keuzes zijn gebaseerd op de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van het gebied.

Vijf principes

De gebiedsvisie hanteert een aantal overkoepelend principes.

Principe 1

De Hollandsche IJssel heeft altijd gezorgd voor een scheiding tussen de ontwikkelingen aan de noordelijke zijde (de stad) en aan de zuidelijke zijde (het platteland). Deze scheiding blijft gehandhaafd. Dat betekent: stedelijke ontwikkelingen aan de noordzijde van de rivier, en aan de zuidkant beperkte ontwikkelingen die passen bij de Krimpenerwaard.

Principe 2

Het gebied tussen de dijken van de Hollandsche IJssel is karakteristiek Gouds landschap. Bedrijvigheid en beleving gaan samen op. Bestaande kwaliteiten blijven behouden of worden verbeterd. Voorbeelden van kwaliteiten zijn uitzichten, industrieel erfgoed en de beleving van de getijdenwerking van de rivier. Alleen nieuwe ontwikkelingen die aandacht hebben voor de uitstraling en passen in de omgeving, zijn toegestaan.

Principe 3

De samenhang in het stroombed moet worden vergroot. Dat kan

door de belangrijkste samenbindende factoren van dit landschap - de rivier en de dijken - beter in het zicht te brengen. De visie schetst een aantal wensen: de oevers toegankelijk maken, de bebouwing van de zellingen aanpassen om doorzichten te creëren, en openbare verblijfplaatsen ontwikkelen.

Principe 4

De toegankelijkheid van het stroombed moet beter. Vanuit de stad en vanuit de wijken. Door meer wandelpaden vanuit de woonwijken naar de rivier te maken kan een 'wandelrondje' ontstaan. Het oversteken van de rivier bij de Waaiersluis moet gemakkelijker. En voor de verre toekomst een voetgangersverbinding nabij de binnenstad naar de Krimpenerwaard?

Principe 5

De beeldkwaliteit van de functies in het stroombed moet verbeteren. Dit betekent bijvoorbeeld dat de dijken meer als dijk zichtbaar worden, en dat de uitstraling en begroeiing van de oevers verbeteren. Bij bebouwing langs de rivier moet extra aandacht zijn voor de grootte en uitstraling van het gebouw.

Waaiersluizen

Gebruik van de gebiedsvisie

Met de gebiedsvisie kan de gemeente:

- duidelijkheid over de toekomst bieden aan alle betrokkenen.
- ideeën over de Hollandsche IJssel actief inbrengen bij plannen van andere overheden en bij ingrijpende ontwikkelingen zoals de Zuidwestelijke Randweg en de verdubbeling van de Julianasluis op Sluiseiland.
- samenwerking initiëren en zoeken naar ontwikkelingen waarbij de doelen van de gebiedsvisie kunnen combineren met de wensen van andere partijen.
- bouwplannen en andere initiatieven die langs de Hollandsche IJssel ontwikkeld worden toetsen en eventueel aanvullende inpassingseisen stellen.
- het overzicht en de samenhang van projecten langs de Hollandsche IJssel bewaken.

Verder vormt de gebiedsvisie een kader voor bestemmingsplannen en ruimtelijke onderbouwing bij artikel-19-procedures.

Meer informatie: www.gouda.nl

De Goudse oudkatholieke 'Heilige Johannes de Doperkerk'

Aan de Hoge Gouwe 107 ligt de oudkatholieke schuilkerk de 'Heilige Johannes de Doperkerk' van Gouda. Een kerk uit de jaren rond 1630, maar nog steeds springlevend. In dit artikel leest u hoe de oudkatholieke geloofsgemeenschap in Gouda is ontstaan. Een stukje uit de bijzondere religieuze geschiedenis van Gouda.

Reformatie in Gouda

In 1572 bezetten de geuzen Gouda. Onder leiding van Adriaen van Swieten vinden er plunderingen plaats. Het stadsbestuur besluit de Sint-Janskerk te sluiten. In 1573 wordt de Sint-Janskerk formeel overgedragen aan de gereformeerden. Tot het begin van de 17e eeuw heerst in Gouda een tolerant klimaat ten opzichte van andersdenkenden. Maar daarna verslechtert het klimaat voor niet-gereformeerden. Er is zelfs een periode van intensieve vervolging door het optreden van de 'ketterjager' Anthony Cloots. Na de dood van stadhouder prins Maurits in 1625 nemen de vervolgingen af.

Ondergrondse katholieken

De katholieken zijn intussen 'ondergronds' gegaan, maar blijven actief en talrijk. Zij worden gedoogd door het stadsbestuur. Het aantal katholieken neemt geleidelijk aan zelfs weer toe. In 1622 zijn er in Gouda

Pastoor Petrus Purmerent

drie- à vierduizend katholieken. In 1635 zijn er meer dan vierduizend en in 1656 al zo'n zesduizend, ongeveer de helft van de Goudse bevolking. Pastoors, maar ook de paters franciscanen en jezuïeten, zijn de geestelijk begeleiders van de katholieken.

Schuilkerk aan de Hoge Gouwe

Pastoor Petrus Purmerent, vanaf 1616 in functie, ziet zijn aanhang toenemen. Zodanig dat er in de jaren 1630 en 1632 verschillende huizen aan de Hoge Gouwe gekocht en verbouwd worden. Officieel koopt de broer van Petrus Purmerent, mr. Dirck van Purmerent, de schuilkerk. Hij is advocaat bij het Hof van Holland, het hoogste rechtsorgaan in de staat Holland. Katholieke geestelijken hebben namelijk geen recht om zich te vestigen. Via deze juridische constructie kan de gemeenschap het kerkgebouw gebruiken voor de katholieke eredienst.

Gedoogd door stadsbestuur

De uitoefening van de heilige eucharistie is bij wet verboden, maar het Goudse stadsbestuur gedooft het. Tegen een vergoeding van het aanzienlijke bedrag van 1200 gulden dat de Goudse katholieken elk jaar moeten opbrengen. Het gebouw heeft een ideale ligging: uit vier verschillende richtingen is ontsnappen mogelijk. Dat blijkt bijvoorbeeld nodig

in 1643 bij een inval van de baljuw (ambtenaar van de landsheer) om de dienst te verstoren. Maar de hebzucht van het stadsbestuur wint het van zijn principes: na een boete van 200 gulden is er een week daarna gewoon weer een mis.

De ideeën van jansenisten

Na Purmerents overlijden in 1663 treedt de nieuwe pastoor Jacobus Cats aan. Onder zijn leiding scharen de gelovigen van de schuilkerk zich achter de ideeën van de jansenisten. De geestelijk vader van de jansenisten is Cornelius Jansen (1585-1638), een Nederlandse katholieke priester en invloedrijk theoloog. Volgens hem kan een gelovige zijn zielenheil niet zelf afdwingen. Of de gelovige zielenheil krijgt, ligt volgens Jansen en zijn volgelingen volledig in de handen van God. Deze opvatting staat lijnrecht tegenover die van de officiële rooms-katholieke kerk en wordt door de paus sterk veroordeeld.

‘Beschrijving der stad Gouda’

Pastoor Cats wordt in 1688 opgevolgd door Ignatius Walvis, ook een aanhanger van het jansenisme. Walvis* komt op 35-jarige leeftijd naar Gouda, maar kan niet wennen aan de Goudse lucht. Hij is bedlegerig en de katholieke autoriteiten willen hem overplaatsen naar Delft. Dit stuit echter op protesten van zijn parochie, hij is kennelijk populair. Vanaf die tijd verbetert zijn gezondheid enigszins. Walvis blijft. Ondanks een zwakke gezondheid en moeilijke werkomstandigheden publiceert hij in 1714 de ‘Beschrijving der stad Gouda’, een geschiedenis van Gouda.

Paus Clemens XI

De gereformeerde kerkenraad buigt zich over de vraag wat te doen tegen “dat vuile paapse boek van den paap Walvis, zijnde een beschrijvinge van de stad Gouda”. Ondanks de druk van protestantse zijde verbiedt het stadsbestuur het boek niet en blijft het in de handel. Hoewel gedateerd en op een aantal punten achterhaald is dit nog steeds een standaardwerk.

Strijd tegen jansenisme

Walvis krijgt binnen de rooms-katholieke kerk een zware strijd te voeren. Een strijd met de paters franciscanen, en vooral met de paters jezuïeten, die het jansenisme bestrijden en tegen hem preken. Het conflict komt in 1702 tot een uitbarsting als paus Clemens XI Petrus Codde schorst. Petrus Codde is in 1688 door Rome benoemd als apostolisch vicaris voor het gebied van het oude aartsbisdom Utrecht. Hij is daarmee de

Ignatius Walvis, pastoor en geschiedschrijver van de stad Gouda

hoogste katholieke ambtsdrager en hoofd van de zogenaamde Hollandse Zending. Bij zijn benoeming wordt hij al verdacht en door de jezuïeten beschuldigd van jansenistische sympathieën. Pastoor Walvis behoort tot diegenen die voor Codde kozen.

Breuk met Rome

Het rumoer binnen de Hollandse katholieke kerk houdt ook na de dood van Codde, in 1710, aan. De sfeer binnen de katholieke gemeenschap is slecht. De leidende Hollandse geestelijkheid wil samen met Rome de bisschoppen benoemen. Maar Rome wil alleen zelf de benoemingen bepalen. Theodorus van der Croon, die Walvis in 1714 als pastoor opvolgt, is een van de Hollandse geestelijken. Hij trekt de lijn van Walvis door en speelt een belangrijke rol in dit conflict met Rome. Van der Croon is op 27

april 1723 aanwezig bij de keuze van een nieuwe aartsbisschop van Utrecht. Bij meerderheid van stemmen wordt Cornelis Steenoven gekozen en een jaar later gewijd door een Franse bisschop. Rome spreekt over hem de ban uit. Daarmee is de breuk met Rome definitief.

Ontstaan oudkatholieken

Een minderheid van de katholieken, zoals de parochie van pastoor Van der Croon, blijft Cornelis Steenoven trouw. Het zogenaamde Utrechts Schisma is een feit: de zogenaamde oudkatholieke kerk ontstaat officieel. Pastoor Van der Croon wordt in 1733, terwijl hij in Gouda blijft resideren, tot aartsbisschop van de oudkatholieken gekozen. De paus reageert in 1735 door te stellen dat deze keuze ongeldig, ontwettig en heiligschennend is. Dit is voor Van der Croon een reden

om in beroep te gaan en vanuit Gouda tot aan zijn dood in 1739 te strijden tegen deze kwestie.

In de tijd hierna gaat een deel van de oudkatholieken in Gouda weer over naar de rooms-katholieke kerk. De paus heeft Nederland tot missiegebied verklaard met de opdracht de katholieken te bewegen zich weer onder het gezag van Rome te plaatsen. Het kan zijn dat hierdoor het aantal parochianen in de oudkatholieke statie 'DeTol' in Gouda verder is teruggelopen en in 1830 moet worden opgeheven. De daaraan verbonden leden gingen over naar de oudkatholieke kerk aan de Gouwe.

De kerk anno 2008

De Johannes de Doperkerk aan de Hoge Gouwe is er nog steeds. Ze maakt onderdeel uit van de 'regio Utrecht', net als de oudkatholieke kerken in Culemborg, Oudewater, Schoonhoven en Utrecht zelf. De Johannes de Doperkerk is binnen de Goudse verhoudingen niet al te groot, maar wel springlevend. Op dit moment wordt het prachtige orgel gerestaureerd. Het orgel is waarschijnlijk voor de zomervakantie klaar en komt op zijn oude plaats terug. Het kerkbestuur heeft mevrouw Van der Veer, de 'huisbewaarder' van de kerk, opdracht gegeven om het archief van de kerk te ordenen, opnieuw in te richten en beheren. De oudste stukken liggen sinds kort bij het Streekarchief Midden-Holland.

Meer informatie: www.okgos.nl

** Over pastoor Ignatius Walvis, pastoor en geschiedschrijver van de stad Gouda, verschijnt binnenkort een boek onder redactie van dr. P.H.A.M. Abels.*

Korte berichten

Brandweerlocatie: Clarissenkapel

In april 2008 startte de archeologische opgraving op het terrein van de voormalige brandweerkazerne aan de Nieuwe Haven. Al na enkele dagen stuitten de archeologen op de funderingen van de laatmiddeleeuwse kapel van het Goudse Clarissenklooster.

gehele fundering en delen van het opgaande muurwerk. Zij hebben de hele kapelfundering vrijgelegd, zodat ze het gebouw in volle omvang konden aanschouwen. Vooral de extreme lengte viel op: 32 meter. Dat is zeer lang voor een kapel. In het koor van het kapel troffen zij 15 begravingen aan. Waarschijnlijk allemaal vrouwen, zo blijkt uit een eerste onderzoek. Dit zouden de nonnen

Bovenaanzicht van het koor van de kapel met altaar, zijaltaren en begravingen.

In 1475 gaf het Goudse stadsbestuur het Clarissenklooster toestemming om tussen de Turfmarkt en de Nieuwehaven een kapel op te richten. Uit bronnen is bekend dat het altaar van de Clarissenkapel in 1480 is ingewijd. Bij de reformatie en de opstand tegen Spanje werden de Clarissen uit het klooster gezet. Het gebouw werd in 1573 geplunderd, en uiteindelijk in 1690 afgebroken. Tot aan maaiveld, bleek bij de opgravingen. De archeologen vonden in de grond nog vrijwel de

van het klooster kunnen zijn, die in het koor begraven zijn. Verder onderzoek moet hierover uitsluitsel geven. Inmiddels is de opgraving afgerond en de uitwerking gestart. In de volgende nieuwsbrief staan we uitgebreid stil bij het onderzoek naar de kapel en de resultaten van de uitwerking.

Jaar van het religieus erfgoed

Nederland is ongekend rijk aan religieus erfgoed. Denk aan kerken, synagogen, kloosters, kapellen, abdijen, moskeeën en begraafplaatsen. Maar dit religieuze erfgoed staat onder zware druk. Door de ontkerkelijking en doordat religie als levenshouding minder belangrijk is geworden. Hierdoor sneuvelen vele kerken, en nog meer kerken worden bedreigd met functieverlies en sloop. Het jaar 2008 is daarom uitgeroepen tot 'Jaar van het religieus erfgoed'. Het doel? De belangstelling en kennis over religieus erfgoed bij een groot publiek vergroten. Ook deze nieuwsbrief draagt hieraan bij, zie het artikel over de oudkatholieke kerk op pagina 13.

Meer informatie over de activiteiten in het Jaar van het religieus erfgoed vindt u op www.2008re.nl.

colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda.
Er kunnen geen rechten aan worden ontleend.

oplage: 1.000 ex
redactie: Dorothee Posthumus Meyjes (gemeente Gouda), Brenda van der Laan (Communicatiewinkel, Utrecht)
auteurs: Maarten Groenendijk, Ruud Hofman, Joost van Hövell tot Westervliet, Dorothee Posthumus Meyjes, Peter Schraven
foto's: Brons en Partners Culemborg, Onno Bartels, Maarten Groenendijk, Martin Kemp, Peter Oskam
vormgeving: afdeling Grafische Vormgeving gemeente Gouda
druk: Drukkerij Twigt bv Waddinxveen

De nieuwsbrief is gratis af te halen in stadswinkel Buytnerf (Klein Amerika 20), bij balie Antwerpseweg 5, bij de balie van het Stads-kantoor Agnietenstraat 24 en bij de VVV, Bibliotheek en Musea. Ook vindt u de nieuwsbrief op www.gouda.nl/archeologie